

MYKOLAS ROMERIS UNIVERSITY

Rūta Lazauskaitė

CONTRACTUAL LIABILITY LIMITATIONS
THAT DEPEND ON THE WILL OF THE
PARTIES

Summary of Doctoral Dissertation
Social Sciences, Law (01 S)

Vilnius, 2011

Disertacija rengta 2007–2011 metais Mykolo Romerio universitete.

Mokslinis vadovas:

doc. dr. Egidijus Baranauskas (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S)

Disertacija ginama Mykolo Romerio universiteto Teisės mokslo krypties taryboje:

Pirmininkė:

doc. dr. Asta Dambrauskaitė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S)

Nariai:

doc. dr. Lina Novikovienė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S)

doc. dr. Antanas Rudzinskas (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė - 01 S)

doc. dr. Linas Meškys (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S)

doc. dr. Rolandas Strazdas (Vilniaus Gedimino technikos universitetas, socialiniai mokslai, vadyba ir administravimas – 03 S)

Oponentai:

doc. dr. Edvardas Sinkevičius (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S)

prof. dr. Julija Kiršienė (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S)

Disertacija bus ginama viešame Teisės mokslo krypties tarybos posėdyje 2012 m. sausio 27 d. 10.00 val. Mykolo Romerio universitete konferencijų salėje (I-414 aud.).

Adresas: Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius.

Disertacijos santrauka išsiųsta 2011 m. gruodžio 27 d.

Disertaciją galima peržiūrėti Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje (Gedimino pr. 51, Vilnius) ir Mykolo Romerio universiteto bibliotekoje (Ateities g. 20, Vilnius).

Rūta Lazauskaitė

CONTRACTUAL LIABILITY LIMITATIONS THAT DEPEND ON THE WILL OF THE PARTIES

Summary

The main topic and relevance of the research. In the majority of countries the legislature has enacted national laws containing provisions regulating civil liability. Such legal provisions typically enable the parties of civil legal relations to use the principle of freedom of contract to adjust their mutual commitments at their own discretion and to define the peculiarity of the legal regime of civil liability corresponding to the specific factual situation. Taking into consideration the fact that under the circumstances of contemporary economics it is often impossible to foresee all possible dangers and risks or to know historical background of transferred goods, as well as the fact that even slight negligence or a simple mistake may cause damages and impose an obligation on the debtor to compensate the creditor's loss, it is generally recognized that in this respect limitation and exclusion clauses are one of the important tools to reduce business risk and to facilitate the debtor's burden of liability. In addition, according to J. Rajski, limitation and exclusion clauses play a stabilizing role in the field of international contract law and contribute to the unification of international contractual practices and the development of international economic relations.

It should be noted that the use of limitation and exclusion clauses may have its drawbacks. In many cases creditors agree to include such clauses into the contract without really considering the possibility of the occurrence of the damages or just expecting that the obligations will be properly fulfilled. Moreover, the participants of contractual legal relations do not enjoy equal bargaining powers and may have different expertise and experience. Thus, there is always a risk that the potential debtor will misuse the economical or social situation of the potential creditor or the latter's failure to properly assess the meaning and the scope of limitation or exclusion of liability and the conditions of the contract will be set out to the disadvantage of the weaker party. On the other hand, the existing possibility to invoke an exemption clause may encourage the debtor to carry out the commitments under insufficient caution, care and diligence and in some cases debtor's awareness of the fact that he can fully or in large part escape liability may lead to deliberate refuse of the execution of the contractual obligations without almost any negative consequences. In such situations the transfer of risk of damages caused by the debtor to the creditor is arguably unreasonable and unfair.

The benefits and drawbacks of the limitation of liability are acknowledged by both lawyers and economists. For instance, in the opinion of the representatives of the Lithuanian Free Market Institute, the fact that the market participants impose limits on their contractual liability may enable them “to take risks, to develop riskier projects”, because such business entities “do not suffer all losses of the potentially unprofitable project”. On the one hand, such limitation promotes economic development, efficiency and progress of the economics, but on the other hand, it “increases the number of non-well-founded and non-cost-effective investments”.

For a long time contractual provisions limiting or excluding a party’s liability were not regarded as extraordinary or exceptional. In the nineteenth century the inclusion of such provisions in contracts was considered as a legitimate exercise of the bargaining power of the parties. However, in the twentieth century the concept of the disparity in bargaining strengths between contracting parties has revealed that the unrestricted freedom of contract may encourage the parties to act unfair, especially where vendors or suppliers use standard contract terms with the intention to fully exclude their liability in dealings with consumers. Therefore, in order to determine the limits of freedom of contract, a new principle of European contract law came into being. This principle (described by K. Zweigert and H. Kötz as a principle of contractual justice) was developed to protect a weaker contracting party (especially consumer) against unfair contract terms, including contractual clauses that purport to limit or exclude the liability of the other party to the contract. First of all, the principle of contractual justice has become applicable in the case law. In order to control the content of the contracts the courts referred to a number of general doctrines of private law. Firstly, the so called doctrine of “offer and acceptance” has been used, under which the contracting party was required to prove that the standard contractual provision in question has been incorporated into the contract in the particular case. Secondly, unfair terms may be invalidated due to fraud, violence, economic pressure etc. Thirdly, in order to control unfair clauses rules of interpretation of the contract have been used. For example, unclear clauses were interpreted against the party which put it forward (the *contra proferentem* rule). Finally, the courts were considering whether the content of the contract was not in conflict with the state’s public policy, good morals, and the principles of reasonableness and equity. Subsequently, these principles developed in the case law were incorporated into the laws by the legislators.

Considering that due to limitation and exclusion clauses the aggrieved party may be unreasonably placed in a particularly difficult position, legislators, courts and the legal doctrine of various countries have, in order to protect public and social interest, formulated and developed rules defining the borderlines of validity of exemption clauses, special rules of their interpretation and often stricter requirements regarding their form or wording.

The topic of the research concerns the conclusion, interpretation and validity of limitation and exclusion clauses. It deals with the following questions: How should the limitation or exclusion clause be formulated so it would be considered as valid? How should an ambiguous exemption clause be interpreted: in favour of or, contrary to, its validity? What are the borderlines of the validity of limitation or exclusion clauses? Is the limitation of a debtor's liability in case of minor negligence always fair and justifiable? If not, what criteria should be taken into account when considering the fairness of such contractual provision? Are the exemption clauses valid against third parties? Does the contemporary legal regulation existing in Lithuania ensure a sufficient protection of the weaker party's rights and legitimate interests and the implementation of the principle of fairness?

The answers to the above mentioned questions are not always provided for in the Lithuanian legal literature and case law. The limitation and exclusion clauses have been barely analysed by Lithuanian legal scholars or courts.

The object of the research is the regulation of contractual clauses limiting or excluding liability and the interpretation and practical application of such regulation.

The subject-matter of the research is the contractual clauses limiting or excluding liability, problematic aspects of their legal regulation with regard to the incorporation and interpretation of these agreements and the assessment of their validity.

Considering that the limitations to the existing principle of civil law which requires the full compensation of incurred damages may arise not only due to the parties' intentions but also to the legislator's will and also that the liability may arise outside the contractual relationships, this paper does not examine all the phenomena related to the limitation or exclusion of parties' civil liability.

First, the paper deals only with exemption clauses that are understood in a narrow sense, i.e. it does not examine agreements that aim to limit or exclude a creditor's right to use other means of redress, such as the right to terminate the contract, to seek to reduce the contractual price or to replace the defective item.

Second, the research in principle deals with the clauses limiting or excluding contractual liability, irrespective of the nature of the contract (consumer contracts or business-to-business contracts as well as agreements concluded between private individuals). Therefore provisions exempting non-contractual liability are left outside the object of the research.

Third, the paper does not analyse the limitation or exclusion of liability provided for in the laws or international treaties. It only examines those exclusion or limitation clauses that are based on the will of contractual parties. The possibility

of reducing damages by the court (Article 6.251, paragraph 2 of the Civil Code of the Republic of Lithuania) is also not covered by this paper. Similarly, the analysis does not cover situations in which liability is excluded due to *force majeure*.

Fourth, the work is limited to the analysis of the contractual clauses limiting or excluding liability that are agreed in advance, i.e. before any damages are incurred and it is not yet known whether or what damage may arise, or whether the obligations under the contract will not be performed.

The aim of this research. The research of the dissertation is aimed at performing a detailed and systematic analysis of the sub-institute of exclusion clauses and its component elements, evaluating them in the light of the principle of the protection of the weaker contracting party, identifying the most relevant theoretical and practical problems associated with this sub-institute, according to the legal doctrine and case law of various foreign countries and making suggestions for the improvement of the existing legal regulation.

In order to achieve the above-mentioned aim of the research the author formulates the following **main objectives of the research**:

1. to analyse the concept of the contractual clauses limiting or excluding liability, to determine the types of such clauses, to assess their relationship with other contractual provisions dealing with the parties' liability;
2. to examine questions relating to the conclusion of limitation or exclusion clauses, providing the methods of their incorporation into the contract, discussing the requirements for the form and the wording thereof;
3. to analyse general and specific rules concerning the interpretation of limitation or exclusion clauses and to assess the relationship between such rules;
4. to display a classification of the grounds of the invalidity of the exemption clauses, to analyse the criteria according to which the exemption clauses can be recognized as unfair and to examine the legal consequences of the contradiction of those contractual provisions to the principle of fairness, as well as to analyse the issues of their validity in respect of third parties.

The novelty of the study and its practical significance. This dissertation is the first study that is devoted to the comprehensive and systematic analysis of contractual clauses limiting or excluding liability. It should be noted that, notwithstanding the fact that there are several scientific studies in Lithuania analysing the institute of civil liability, clauses limiting or excluding contractual or non-contractual liability have not been examined in the Lithuanian legal doctrine. In this case the research of D. Bublienė on the unfair terms in consumer contracts should be mentioned; the author of the last-mentioned study analyses contractual clauses limiting

businessman's liability as one of the types of the unfair contract terms. Some problematic issues of standard contractual clauses, including exemption clauses, in international trade contracts have been examined by G. Šulija.

The exemption clauses are subject to more extensive studies by foreign scholars, as such contractual provisions have been regulated since some time and already a rich case law has been developed with respect to the interpretation of such clauses. On the other hand, foreign authors often essentially deal only with the exemption clauses from the perspective of their own country or only as regards some parts of the regulation of those contractual provisions, such as in the field of consumer protection. In addition, contractual clauses limiting or excluding liability are often analysed in the foreign legal literature in conjunction with the other contractual terms limiting or excluding a creditor's right to redress as one of the type of unfair and/or standard contract terms. Other authors discuss the possibility of limiting or excluding both contractual and non-contractual liability. Thus, this thesis can be considered as the first scientific work in Lithuania, which in principle analyses the issues related only to the limitation or exclusion of contractual liability.

This work is not only of theoretical but also of practical relevance. Given the fact that the thesis analyses legal norms of foreign countries regulating the liability limiting or excluding agreements, and that numerous examples of the case law and the legal doctrine of various countries are provided, the study will be useful not only for the Lithuanian legal scholars and courts, which deal with liability limiting or excluding agreements, but also for the practitioners, who conclude different types of contracts with foreign entities in order to assess the current legal regime of exemption clauses in other countries and envisage what kind of exemption clauses should not be included into the contracts. The study may also be valuable while conducting the workshops and seminars on contract law and civil liability issues. The author considers that the present research will aid legal scholars, who may be examining not only contractual, but also tort liability, as well as the creditor's right to redress, or other researchers who will analyse the risk allocation or the transfer of risk as one of the ways of risk management.

Statements defended in the dissertation:

1. The liability limiting or excluding clauses of the contract provide for an exception to the general civil law principle of full compensation and impose a burden on the person who has incurred loss, therefore in case of the existence of several alternatives of their interpretation, these contractual provisions should be interpreted restrictively and against the party seeking to rely on it.
2. When deciding on the compliance of the exemption clauses with the principle of fairness it is not enough to assess whether an essential

breach of contract has occurred; it is also necessary to evaluate other relevant circumstances identified in each case, taking their entirety into account.

3. With regard to the principle of the protection of consumer rights and legitimate interests different standards should apply to the exemption clauses in consumer contracts, business-to-business contracts and contracts between private individuals.
4. While deciding whether to recognise the exemption clause as void or whether to modify it, where it is possible under the circumstances, the priority should be given to the modification of the contractual provisions, especially in cases where these contractual terms can lead to the invalidation of the contract in its entirety.

RESEARCH REVIEW

Although it is already a decade from the moment of the entry into force of the Civil Code of the Republic of Lithuania, which contains legal norms regulating limitation or exclusion clauses, as has been mentioned above, the national legal literature pays very little attention to the analysis of these exemption clauses. In this case it should be mentioned that the commentary of Book 6 of the Civil Code briefly describes the general norms regulating contractual terms limiting or excluding civil liability. With regard to the exemption clauses contained in consumer contracts D. Bublienė's study on the control of unfair terms in consumer contracts is significant. The latter research analyses limitation and exclusion clauses as one of the examples of the unfair terms in the consumer contract. Meanwhile, such agreements included into the commercial contracts generally have not been analysed in the national legal doctrine. Among studies of Lithuanian authors V. Bitė's publication can be mentioned, which deals with the methods of limitation of the seller's liability for the breach of the warranty. It should be noted that by exploring the questions of the validity of exemption clauses the author of this dissertation has used the research in the field of the invalidity of the transactions provided by A. Dambrauskaitė.

However, considering that the studies of Lithuanian legal scholars dealing with exemption clauses are not numerous, the present thesis is mainly based on foreign (United Kingdom, Germany, France, Belgium, Austria, Switzerland and other) legal scientific works. The issues of the liability limiting or excluding agreements were analysed by numerous foreign authors, who have made a lot of relevant and meaningful insights into the subject, such as: H. Beale, A. Hartkamp, H. Kötz, M. Fontaine, F. De Ly, F. Graf von Westphalen, M. Kamm, H. J. Bunte, H. Heinrichs, K. Meier, P. Gauch, D. Mazeaud and others.

Apart from the legal doctrine, as the source of the research, Lithuanian and foreign laws, EU and international legal acts as well as national and foreign case law and institutional practice were analysed. In order to identify examples of the exemption clauses used in practice, several dozens of contracts (mainly service agreements, but also purchase, lease and insurance contracts), which include limitation or exclusion clauses, were studied.

The sources of this research were the scientific works stored in the libraries of Lithuanian and foreign research and private institutions or published in the subscribed electronic databases thereof, which the author accessed during her scientific and professional internships abroad.

THE METHODOLOGY OF THE RESEARCH

During the course of the writing of this thesis several research methods have been used. In order to achieve the aim of the research and to implement the formulated objectives the following theoretical and empirical research methods have been applied:

The method of systematic analysis was used to display the relations between the exemption clauses and other contractual provisions regulating parties' civil liability, as well as to examine the interaction between the exemption clauses and other contractual terms and to assess the criteria that are applied while solving the question of the fairness of the provisions limiting or excluding liability. By invoking *the method of linguistic analysis* the meaning of the examined legal norms has been construed by analysing the sense of the term used in the text of these norms.

For the purpose of examining the circumstances in which the individual legal norms regulating exemption clauses are incorporated into the laws, to determine the intentions of the legislator by adopting these statutory provisions and what content these legal norms are supposed to provide, *the teleological method* has been applied.

The application of *genetic method*, which uses the principle of historicity and logicity, has allowed determining the background of the origin of the limitation and exclusion clauses, the functions and the features of the development thereof.

By using a *comparative method* the Lithuanian legal norms regulating the exemption clauses, their interpretation in the scarce legal literature and jurisprudence have been compared to the legal regulation existing in foreign countries, to their conception found in foreign legal doctrine and case law, in order to determine the similarities and the differences between Lithuanian law and other countries' legal regulations.

Analogy method was used to analyse the regulation and the construction of the limits of the exemption clauses and their validity in Lithuanian law. For example,

by assessing the norm of the Lithuanian Civil Code, which prohibits limitation or exclusion of liability for the non-pecuniary damages, analogous norms of the Civil Code of the Province of Quebec and its interpretation in the Canadian legal literature were examined; by assessing the interpretation principles applicable to the construction of the exemption clauses the practice of the foreign countries and international courts regarding restrictive interpretation of the exceptions of the general rules have been taken into account.

The method of synthesis helped the author to summarize, to formulate the conclusions and to provide suggestions concerning the interpretation of the clauses limiting or excluding a party's liability and the improvement of the legal regulation of these contractual provisions.

Apart from the theoretical methods empirical research methods have been used in the course of the writing of this thesis. While analysing Lithuanian, foreign and international laws governing the agreements limiting or excluding civil liability, the jurisprudence of the courts and the decisions of the individual state institutions (for example, the State Consumer Rights Protection Authority) when applying legal norms regulating exemption clauses, *the method of document analysis* was used. This method was also applied while examining the examples of contracts, which the author has reviewed in her professional practice, in order to determine what kind of exemption clauses are incorporated into the contracts concluded between the participants of civil legal relations and to provide examples illustrating the types of the limitation or exclusion clauses.

RESULTS OF THE RESEARCH AND THE STRUCTURE OF THE STUDY

Reliability of the results of the study. The variety of analysed scientific studies of different foreign countries, the quantity of examined cases and applied theoretical and empirical research methods assure the reliability of the results of this research.

The confirmation of the research results. The main results of this study have been published in the research papers journal „Socialinių mokslų studijos“ (Social Sciences Studies) issued by Mykolas Romeris University: 1) Lazauskaitė, R. The Legal Nature of Exemption Clauses. *Socialinių mokslų studijos // Social Sciences Studies*. 2010, 1 (5): 169-184, 2) Lazauskaitė, R. Some Problematic Aspects of Interpretation and Validity of Exemption Clauses. *Socialinių mokslų studijos // Social Sciences Studies*. 2011, 3 (2): 609-626.

The author uses the results of the research while giving lectures and conducting practical seminars on the Contract law and the Special part of the Civil law at Mykolas Romeris University, as well as in her practice as attorney at

law. The research was discussed in the Department of Business Law of Mykolas Romeris University.

The structure of the study was determined by the above-formulated objectives of the research. Thus, the dissertation consists of the introduction, research review, the methodology of the research, four parts of the main body of the thesis, conclusions and suggestions, the bibliography list and the list of publications by the author.

The first part of the thesis examines the background of the origin of contractual clauses limiting or excluding a party's liability and their legal regulation, the concept and the functions of these contractual provisions, as well as their relations with other contract terms regulating parties' liability, and distinguishes between, and defines, the types of limitation and exclusion clauses.

The second part of the dissertation deals with problems relating to the conclusion of the agreements limiting or excluding civil liability, analyses the requirements for their form, discusses the methods of the incorporation of these clauses into the contract and the requirements concerning their wording.

The third part focuses on the interpretation issues of the exemption clauses and discusses the general and special interpretation rules applicable to ambiguous contractual provisions limiting or excluding civil liability.

The fourth part of the study is devoted to the issues of the validity of the exemption clauses. This part deals with the grounds of invalidity of these contractual provisions, as stipulated in the legal acts of various foreign countries, provides a classification of these grounds, analyses the criteria taken into account while deciding on the fairness of limitation and exclusion clauses, examines the legal consequences of their non-conformity with the principle of good faith and discusses the validity of exemption clauses vis-à-vis third parties.

Lastly, the final part of the study contains key conclusions and provides suggestions for future improvement of national legislation of limitation and exclusion clauses.

CONCLUSIONS AND SUGGESTIONS

The results of the performed research on clauses limiting or excluding civil liability enables the author to conclude that the aim of the research has been achieved, the formulated objectives have been implemented and the statements formulated for defence in the dissertation have been confirmed. The above mentioned opinion is justified by the conclusions presented below:

The legal nature, concept and importance of exemption clauses

1) The possibility to conclude agreements limiting or excluding civil liability is derived historically from the principle of freedom of contract, the dispositive nature

of civil law norms and the subjective right of a creditor to refuse to exercise any of his/her rights. However, given the fact that the exemption clauses do not always play only positive functions and in order to prevent the exploitation of the weaker party, the legislation and/or jurisprudence of various countries provides a number of prohibitions relating to the limitation or exclusion clauses of the contract.

2) The agreements limiting or excluding civil liability are agreements that are concluded in order to limit or completely exclude party's contractual liability (in some countries tort liability as well) in advance, i.e. before the emergence of civil liability. The terms "exemption clause" or "Freizeichnungsklausel" or "clause exonératoire" in foreign legal literature are sometimes used in a broader sense and are understood not only as clauses limiting or excluding liability, but also as contractual provisions limiting or excluding a party's right to use other means of redress, such as the right to terminate the contract, to suspend the execution of the contract, to seek to reduce the contractual price, etc.

3) The exemption clauses are not the only contractual provisions which can affect the debtor's liability. The legal literature discusses other contractual clauses having similar effect (for example, *force majeure* clauses or hold-harmless agreements, agreements on the exemption from liability that has already occurred), which are well-known and often used in contractual practice.

4) Given the fact that in some cases the national courts tend to apply Article 6.252 of the Civil Code of the Republic of Lithuania to those agreements that are concluded when the debtor's liability has already occurred and in order to clarify the meaning of this legal norm, the author suggests modifying the above mentioned Article 6.252 of the Lithuanian Civil Code by specifying that it applies to the agreements limiting or excluding civil liability that are concluded in advance, and to set out this article as follows:

"Article 6.252. Agreements of the parties upon the exclusion or limitation of civil liability

1. An agreement of the parties upon exclusion of civil liability for damages (damage), *concluded in advance, i.e. drawn before the damage occurs*, sustained by the reason of the debtor's intentional fault or gross negligence, as well as any agreement concerning the limitation of the amount of civil liability for damages sustained by the reasons indicated above shall be null and void. It shall be prohibited to exclude or limit civil liability for impairment of health, deprivation of life or non-pecuniary damage caused to another.
2. The mandatory legal norms establishing civil liability, as well as the form or amount thereof, cannot be modified by an agreement of the parties."
- 5) Despite the fact that in the theory of contract law the limitation clauses are divided into contractual provisions limiting liability directly and indirectly, the

use of both types of clauses in practice leads to the same legal consequences - the debtor avoids the obligation to compensate all damages incurred by the creditor.

The conclusion of the agreements limiting or excluding civil liability

6) In the absence of any rule or principle regulating the course of the conclusion of the exemption clauses, it can be predicated that these contractual provisions may be both verbal and written, but the requirements for the form of the main contract must be taken into account.

7) Both parties of the contract (the potential debtor and the potential creditor) should express their will regarding the incorporation of the exemption clause into the contract. Thus the legal literature identifies three ways in which exemption clauses can be included into the contract: the signing of the contract, which contains provisions limiting or excluding liability; a clear and adequate notice about the contractual clause limiting or excluding potential debtor's liability; considering the former practice of parties' relations.

8) In determining whether the exemption clause was properly incorporated into the contract and became a part of it, it is necessary to establish whether this contract term is in conformity with the requirements of the transparency principle, i.e. whether such a contractual provision is drafted in a clear and comprehensible manner. In this case, the standard of an average customer is applied. This standard is understood as a benchmark of an average informed (but not being a professional lawyer or a specialist of a particular area) and reasonably careful and cautious party of the particular contract. This means that the average customer standard may be applied differently to various agreements, for example, one standard can be used regarding consumer contracts, another – commercial agreements, since greater requirements of diligence, care and prudence are applied to business entities.

9) The potential debtor, seeking to limit or exclude his liability, is required to establish all possible conditions under which another contractual party could ascertain the real content of the contract. However, he is not required to assure that the potential creditor would actually read the contract and fully understand its content.

The interpretation of ambiguous exemption clauses

10) By interpreting the exemption clauses general principles of the interpretation of contracts are applied. If after using the above mentioned interpretation principles the ambiguity of the exemption clause remains, the special interpretation rules (such as *contra proferentem* or the principle of strict interpretation) should be applied.

11) Given the fact that the principle of full compensation of damages and the freedom of contracts in respect of the exemption clauses should not be held

as two completely independent principles of law, but as a general rule and its exception, and given the fact that the exceptions to the general principles in the international and national court practice are construed using a strict method of interpretation, the application of the principle of strict interpretation regarding the ambiguous exclusion clauses, which have an exclusive nature and particularly impede the creditor's position in comparison to the statutory provisions regulating contractual liability, would, in the author's opinion, correspond with the requirements of the good faith principle.

12) In order to ensure the performance of the potential debtor's obligation to formulate an exemption clause in a clear and understandable manner and to prevent the transfer of this obligation to the court, the excessively broad exemption clauses, i.e. those the wording of which includes cases of limitation or exclusion of civil liability prohibited by law should, according to the author, be interpreted against their validity.

The validity of the exemption clauses

13) According to Lithuanian laws, the liability for damages caused intentionally or through gross negligence may not be restricted or excluded, regardless of the object damaged. Such legislation demonstrates the legislature's intention to protect potential creditors and to prevent situations where a potential debtor can decide whether to perform the contract or not, without having any negative consequences, i.e. avoiding the obligation to pay damages.

14) The prohibition to limit or exclude liability for damages caused by the death or injury, and in some countries (for example, in Lithuania and the Canadian province of Quebec) for non-pecuniary damages, is based on the fact that in case of injury to a person the special moral rights, fundamental values, which constitute human entity and which are one of the most important values of the society, are affected, and on the fact that, on the basis of the rule of the human primacy, recognized in the modern society, physically injured or non-pecuniary loss having person deserves wider protection.

15) While determining whether the limitation of the liability for damages caused by simple negligence is admissible and whether the exclusion clause corresponds to the requirements of the good faith principle several factors should be taken into account: the nature of the contractual obligation breached; existence of the fiduciary relationships between the parties; in the sphere of which party's activity arise the risk of the emergence of the loss and which of the parties has a better possibility to manage the risk; the party's access to insurance against the risk of the emergence of the loss; the contractual price; the manner of the conclusion of the contract and of the incorporation of particular contractual provision (individually negotiated or standard terms); the possibilities of the

parties to negotiate a contract and to choose another supplier, etc. Moreover, in such a case it is not enough merely to demonstrate a breach of essential contractual obligation or existing fiduciary relations between the parties, while examining whether exemption clause is fair. It is necessary to assess the entirety of all the circumstances determined in the particular case.

16) While considering whether the exemption clause should be recognized as invalid or modified, in accordance with the *favor contractus* principle widely used in modern contract law, where it is possible under the circumstances, priority should be given to the modification of the contractual provision, especially in that case where the annulment of such a clause can cause the invalidity of the entire agreement.

17) In the view of the principle of the consumer protection (as a weaker party of the contract), in accordance with the practice of the Court of Justice of the European Union, the exclusion clauses incorporated into consumer and commercial contracts or agreements concluded between private individuals should be assessed on the basis of different legal standards, for example, by giving the consumer a right to decide at his own discretion whether the exemption clause, which considered by court as unfair, should be invalidated, modified or left as it is.

18) Due to the principle of privity of contract, according to which the agreement applies only to the persons who have concluded it, the validity of exemption clauses regarding third parties is possible only in exceptional cases, for example, in case of an agreement in favour of a third party.

LIST OF ACADEMIC PUBLICATIONS

1. Lazauskaitė, R. The Legal Nature of Exemption Clauses. *Socialinių mokslų studijos // Social Sciences Studies*. 2010, 1 (5): 169-184,
2. Lazauskaitė, R. Some problematic aspects of interpretation and validity of exemption clauses. *Socialinių mokslų studijos // Social Sciences Studies*. 2011, 3 (2): 609-626.

ACADEMIC PUBLICATIONS NON-RELATED TO TOPIC OF DOCTORAL DISSERTATION

1. Lazauskaitė, R. Problematic aspects of individual consumer claims. *Legal aspects of consumer protection in the European Union: research papers*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2011, p. 117-126.

REPORTS AT SCIENTIFIC CONFERENCES

1. Report “*The principle of good faith (bona fide behaviour) in the DCFR in comparison with the Principles of European Contract Law and the Russian Civil Code*” pronounced in English on May 16, 2011 at international seminar “*Unification of European Private Law in Comparison with Russian Law*” carried out in St. Petersburg, Russia, organized by the Institute of East European Law of Christian-Albrechts University of Kiel in cooperation with Faculty of Law of St. Petersburg State University.

SCIENTIFIC INTERNSHIP

1. Mannheim University (Germany). Duration – 3 months (1 February 2009–30 April 2009).

CURRICULUM VITAE

Personal information

Name Rūta Lazauskaitė
Date of birth 11 December 1982
E-mail ruta.lazauskaite@gmail.com

Education

Since 2007 Doctoral candidate at Mykolas Romeris University,
Faculty of Law, Business Law Department
2005–2007 LL. M., Mykolas Romeris University (specialization –
civil law)
2001–2005 LL. B., Mykolas Romeris University

Professional activity

Since 2010 Attorney-at-law, Law firm of R. Lazauskaitė
2010 Professional internship in Law firm *Heuking Kühn Lüer
Wojtek*, Cologne, Germany. Duration – 1.5 months.
2009–2010 Attorney-at-law, Law firm *Marcinkevičius, Čaikovski
ir partneriai JURIDICON*
Since 2008 Lecturer at Mykolas Romeris University, Faculty of
Law, Business Law Department
2006–2009 Assistant to attorney-at-law, Professional Law Part-
nership of L. Jakas ir R. Kurlavičienė “ADLEX”
2005–2006 Lawyer, Law firm *Rolandas Misius ir partneriai*

Academic internship

2009 Mannheim University (Germany). Duration – 3 months.

Languages

Lithuanian	<i>Native</i>
English	<i>Fluent</i>
German	<i>Fluent</i>
French	<i>Very good</i>
Russian	<i>Very good</i>
Polish	<i>Basic knowledge</i>
Spanish	<i>Basic knowledge</i>

Rūta Lazauskaitė

NUO ŠALIŲ VALIOS PRIKLAUSANTYS SUTARTINĖS ATSAKOMYBĖS RIBOJIMAI

Santrauka

Tyrimo problematika ir darbo aktualumas. Daugelio valstybių įstatymų leidėjas teisės aktuose įtvirtino dispozityvias civilinę atsakomybę reglamentuojančias teisės normas. Tokia įstatymų leidžiamosios valdžios pozicija civilinių teisinių santykių dalyviams suteikė galimybę, pasinaudojant sutarčių laisvės principu, savo nuožiūra koreguoti jų tarpusavio įsipareigojimus ir nusistatyti konkrečią faktinę situaciją atitinkančius civilinės atsakomybės teisinio režimo ypatumus. Atsižvelgiant į tai, kad šiuolaikinėje ekonomikoje dažnai tiesiog neįmanoma numatyti visų galimų pavojų ir rizikos arba žinoti perduodamų daiktų priešistorę, taip pat į tai, jog net ir dėl nedidelio neatsargumo ar paprasčiausios klaidos gali kilti žala bei atsirasti skolininkui tenkanti pareiga atlyginti kreditoriaus patirtus nuostolius, visuotinai pripažįstama, jog šiuo atžvilgiu atsakomybę ribojančios arba ją pašalinančios sutarties sąlygos yra svarbi priemonė, siekiant sumažinti verslo riziką ir palengvinti skolininko atsakomybės našta. Kita vertus, J. Rajskio nuomone, atsakomybę ribojantys ar ją panaikinantys susitarimai tarptautinės sutarčių teisės srityje taip pat atlieka ir stabilizuojantį vaidmenį. Ir tai prisideda prie šių sutarčių praktikos vienodinimo bei tarptautinių ekonominių santykių plėtros¹.

Tiesa, reikia pažymėti, kad atsakomybę ribojančių ar ją pašalinančių sutarties sąlygų gali būti ne tik teigiama, bet ir neigiama pusė. Gana dažnai su potencialaus skolininko naudai nustatytomis atsakomybės išlygomis kreditoriai sutinka realiai net neapsvarstydami žalos kilimo galimybės arba tikėdamiesi, kad sutartis bus vykdoma tinkamai ir nuostolių paprasčiausiai neatsiras. Be to, sutartinių teisinių santykių dalyviai ne visuomet yra lygiateisiai ir vienodą derybinę patirtį bei ekonominę galią turintys partneriai, dėl to visada išlieka pavojus, kad, skolininkui pasinaudojus ne itin gera kreditoriaus ekonomine arba socialine padėtimi arba šio nesugebėjimu tinkamai įvertinti atsakomybę ribojančios ar ją pašalinančios sąlygos prasmę ir jos taikymo mastą, sutarties sąlygos bus nustatytos silpnesnės šalies nenaudai. Kita vertus, galimybė pasinaudoti atsakomybę ribojančiu ar ją panaikinančiu susitarimu gali paskatinti skolininką prisiimtus įsipareigojimus vykdyti nepakankamai apdairiai, atidžiai ir rūpestingai, o kai kuriais atvejais žinodamas, kad visiškai arba didžiąja dalimi išvengs atsakomybės taikymo skolininkas, gali

¹ Rajski, J. *Les clauses limitatives et exonératoires de responsabilité dans les contrats internationaux*. *International Business Law Journal*. 2002, p. 327.

sąmoningai atsisakyti vykdyti sutartinius įsipareigojimus, nepatirdamas dėl to praktiškai jokių neigiamų pasekmių. Akivaizdu, kad esant tokioms situacijoms skolininko veiksmų ar neveikimo nulemtų nuostolių atsiradimo riziką perkelti vien tik kreditoriui būtų mažų mažiausiai neteisinga ir nesąžininga.

Atkreiptinas dėmesys, kad ne tik teisininkai, bet ir ekonomistai išvelgia ir pozityvius, ir negatyvius ribotos civilinės atsakomybės aspektus. Pavyzdžiui, Lietuvos laisvosios rinkos instituto atstovų nuomone², ta aplinkybė, kad civilinių teisinių santykių dalyviai, besinaudojantys galimybe apriboti savo atsakomybę, yra labiau linkę „rizikuoti, vystyti rizikingesnius projektus“, nes tokie ūkio subjektai „nepatiria visų nepelningu tapusio projekto nuostolių“, viena vertus, skatina ekonominės veiklos plėtrą, jos efektyvumą ir pažangą, tačiau, kita vertus, „didina nepamatuotų, neatsiperkančių investicijų kieki“.

Ilgą laiką atsakomybę pašalinantys arba ją ribojantys susitarimai nebuvo kažkuo ypatingi ar išimtiniai. XIX a. į jų taikymą esant sutartiniams santykiams buvo žiūrima kaip į teisėtą sutarties šalių derybinės galios panaudojimą³. Tačiau XX a. derybinių galių nelygybės koncepcija atskleidė, kad nevaržoma sutarčių laisvė gali sudaryti palankias sąlygas suklestėti nesąžiningumui, ypač ten, kur pardavėjai arba tiekėjai taiko standartines sutarčių sąlygas, turėdami tikslą pašalinti savo atsakomybę, esant santykiams su vartotojais⁴. Todėl, siekiant nustatyti sutarčių laisvės ribas, atsirado naujas Europos sutarčių teisės principas, kurį K. Zweigertas ir H. Kötzas apibūdino kaip „sutarties teisingumą“⁵. Šis principas atsirado siekiant apsaugoti sutarties šalis (ypač vartotojus) nuo nesąžiningų sutarčių sąlygų, įskaitant ir atsakomybę pašalinančius arba ribojančius susitarimus. Sutarties teisingumo principas pirmiausia imtas taikyti teismų praktikoje. Kontroliuodami sutarčių turinį, teismai rėmėsi keletu bendrųjų privatinės teisės doktrinų⁶. Pirmiausia, buvo naudojama „ofertos ir akcepto“ doktrina, kuria remiantis sutarties šalis turėjo įrodyti, jog ginčytinos standartinės sąlygos konkrečiu atveju buvo įtrauktos į sutartį. Kitais atvejais nesąžiningos sąlygos galėjo būti pripažintos negaliojančiomis dėl apgaulės, smurto, ekonominio spaudimo ir kt. Kovoti su nesąžiningomis sąlygomis taip pat buvo pasitelkiamos ir sutarčių aiškinimo taisyklės, pavyzdžiui, neaiški, dviprasmiška sąlyga buvo aiškinama ją pasiūliusios šalies nenaudai (*contra proferentem* taisyklė). Galiausiai teismai svarstydamo, ar

² LLRI pozicija dėl ribotos civilinės atsakomybės [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-06-12]. <http://www.lrinka.lt/index.php/analitiniai_darbai/llri_pozicija_del_ribotos_civilines_atsakomybes/5585>.

³ Brown, I.; Chandler, A. *Law of Contract*. 5 edition. New York: Oxford University Press, 2007, p. 84.

⁴ Applebey, G. *Contract law*. London: Sweet & Maxwell, 2001, p. 263.

⁵ Zweigert, K.; Kötz, H. *Lyginamosios teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 278.

⁶ Beale, H.; Hartkamp, A.; Kotz, H.; Tallen, D., *supra* note 10, p. 494.

sutarties sąlygos turinys yra suderinamas su valstybėje galiojančia viešąja tvarka, gera morale, bendraisiais sąžiningumo, protingumo, teisingumo principais. Vėliau teismų praktikoje išplėtotus nesąžiningų sutarties sąlygų kontrolės principus į teisės aktus perkėlė ir įstatymų leidėjai.

Tad, atsižvelgiant į tai, kad dėl atsakomybę ribojančios ar ją pašalinančios sutarties sąlygos taikymo atsiradus nuostoliams nukentėjusioji šalis gali nepagrįstai patirti ypač didelių sunkumų, todėl, siekdami apsaugoti viešąjį ir socialinį interesą, įvairių šalių įstatymų leidėjai, teismai bei teisės mokslas suformulavo ir išplėtojo taisykles, numatančias atsakomybės išlygų galiojimo ribas, specialias jų aiškinimo taisykles bei neretai griežtesnius nei kitoms sutarties sąlygoms taikomo reikalavimus jų formai ar formulavimui.

Taigi atsakomybę ribojančių ar ją pašalinančių susitarimų tyrimo problematika sietina su jų sudarymo, aiškinimo bei galiojimo klausimais, tokiais kaip: kokiu būdu ir forma turi būti sudarytas atsakomybę ribojantis ar ją panaikinančias susitarimas, kad jis būtų laikomas sudarytu ir galiojančiu? Kaip turi būti aiškinamos dviprasmiškos atsakomybės išlygos: jų galiojimo naudai ar, priešingai, nenaudai? Kokios yra atsakomybę ribojančių ar ją pašalinančių sutarties sąlygų galiojimo ribos? Ar visais atvejais sąžininga ir pateisinama riboti skolininko atsakomybę, kilusią paprasto neatsargumo atveju? Jei ne, tai į kokius kriterijus turi būti atsižvelgiama sprendžiant dėl tokios sutarties sąlygos sąžiningumo? Ar atsakomybės išlygos galioja tretiesiems asmenims? Ar šiuo metu Lietuvoje esantis atsakomybę ribojančių ar ją pašalinančių sutarties sąlygų teisinis reglamentavimas pakankamai užtikrina silpnesniosios sandorio šalies teisių ir teisėtų interesų apsaugą bei sąžiningumo principo įgyvendinimą?

Rasti atsakymus į anksčiau nurodytus klausimus Lietuvos teisinėje literatūroje bei teismų praktikoje gali būti sudėtinga, kadangi atsakomybę ribojančios ar ją pašalinančios sutarties sąlygos Lietuvos teisės mokslininkų praktiškai neanalizuotos, nacionaliniuose teismuose taip pat gana retai nagrinėjami su šiomis sutarties sąlygomis susiję ginčai.

Disertacijos tyrimo objektas – sutartinę šalių atsakomybę iš anksto pašalinančių ar ją ribojančių susitarimų reglamentavimas teisės normomis, šių normų aiškinimas bei praktinis taikymas.

Tyrimo dalykas – sutartinę atsakomybę iš anksto pašalinantys ar ją ribojantys susitarimai, jų teisinio reguliavimo probleminiai aspektai, pasireiškiantys sudarant, aiškinant šiuos susitarimus ir sprendžiant dėl jų galiojimo masto.

Atsižvelgiant į tai, kad civilinėje teisėje galiojantis visiško nuostolių atlyginimo principas gali būti ribojamas ne tik šalių, bet ir įstatymo leidėjo valia, be to, į tai, kad civilinių santykių dalyvių atsakomybės ribojimas gali būti susijęs ne tik su sutartine, bet ir su deliktine atsakomybe, šiame darbe tiriami ne visi su šalių

atsakomybės ribojimu ar jos pašalinimu susiję reiškiniai. Taigi nustatomos tokios atliekamo tyrimo ribos:

Pirma, darbe iš principo bus analizuojamos tik siaurąja prasme suprantamos atsakomybės išlygos, t. y. nebus analizuojami susitarimai, kuriais ribojamos ar pašalinamos potencialaus kreditoriaus teisės pasinaudoti kitomis jo pažeistų teisių gynimo priemonėmis, pavyzdžiui, teise nutraukti sutartį, teise reikalauti sumažinti sutarties kainą arba pakeisti nekokybišką daiktą kokybišku ir kt.

Antra, darbe bus analizuojamos iš esmės tik sutartinės atsakomybės išlygos (nepriklausomai nuo to, kokio pobūdžio sutartyje jos yra įtvirtintos: vartojimo, komercinėje ar tarp privačių asmenų sudarytoje sutartyje), tad už tyrimo objekto ribų paliekamos šalių deliktinę atsakomybę ribojančios arba ją pašalinančios sutarties nuostatos.

Trečia, darbe analizuojami tik nuo sutarties šalių valios priklausantys atsakomybės ribojimai, todėl nenagrinėjami tokie šalių atsakomybės ribojimo atvejai, kurių nustatymas priklauso nuo įstatymo leidėjo valios, t. y. tie atvejai, kai pačiuose įstatymuose, tarptautinėse konvencijose ar kituose teisės aktuose yra įtvirtinta ribota potencialaus skolininko atsakomybė. Darbe taip pat neanalizuojami tie atvejai, kai nuostolių atlyginimo dydis yra mažinamas teismo tada, kai žala jau atsirado (LR CK 6.251 str. 2 d.). Darbe iš esmės netiriamos ir tokios situacijos, kai atsakomybė apskritai neatsiranda dėl to, kad prievolė neįvykdyta dėl nenugalimos jėgos aplinkybių.

Ketvirta, darbe apsiribojama tik išankstinių, t. y. iki žalos padarymo, kai dar nežinoma nei kokio dydžio nuostoliai bus padaryti, nei tai, ar apskritai bus pažeista sutartis ir atsakomybė atsiras, sudarytų susitarimų dėl atsakomybės ribojimo ar jos pašalinimo analize.

Šio **tyrimo tikslas** – detaliai ir metodiškai išanalizuoti atsakomybę ribojančių ar pašalinančių sutarties sąlygų subinstitūtą ir sudėtinius jo elementus, įvertinti juos atsižvelgiant į silpnesnės sutarties šalies apsaugos principą, identifikuoti aktualiausias teorines ir praktines šio subinstituto taikymo ir aiškinimo problemas, atsižvelgiant į įvairių užsienio šalių praktiką bei teisės doktriną, ir pateikti pasiūlymus dėl esamo teisinio reguliavimo tobulinimo.

Siekiant anksčiau nurodyto darbo tikslo, formuluojami šie pagrindiniai **uždaviniai**:

1. Atlikti atsakomybę ribojančių ar ją pašalinančių susitarimų sampratos analizę, nustatyti atsakomybės išlygų rūšis, įvertinti jų santykį su kitomis šalių atsakomybę reglamentuojančiomis sutarties nuostatomis.
2. Išnagrinėti atsakomybę ribojančių ar ją pašalinančių sutarties sąlygų sudarymo problemas, nustatant jų įtraukimo į sutartis metodus, aptariant šių sąlygų formai bei formulavimui keliamus reikalavimus.

3. Išanalizuoti atsakomybę ribojantiems ar ją pašalinantiems susitarimams taikytinas bendrąsias ir specialiąsias sutarties aiškinimo taisykles, įvertinti jų tarpusavio santykį.
4. Atskleisti atsakomybę ribojančių ar ją panaikinančių sutarties sąlygų negaliojimo pagrindų klasifikaciją bei atlikti kriterijų, remiantis kuriais atsakomybės išlygos gali būti pripažįstamos nesąžiningomis, analizę ir ištirti atsakomybės išlygų prieštaravimo sąžiningumo principui teises pasekmes, taip pat išnagrinėti šių sąlygų galiojimo tretiesiems asmenims problemas.

Darbo naujumas ir jo praktinė reikšmė. Šis darbas yra pirmasis Lietuvoje, kuriame atliekamas išsamus ir sistemiškas išankstinių sutartinę atsakomybę ribojančių ar ją pašalinančių šalių susitarimų tyrimas. Reikia pažymėti, kad nors Lietuvoje yra mokslinių darbų, skirtų civilinės atsakomybės instituto analizei⁷, tačiau atsakomybę (ir sutartinę, ir deliktinę) ribojančios ar ją pašalinančios sutarties sąlygos Lietuvos teisės doktrinoje iš principo nenagrinėtos. Tiesa, šiuo atveju reikėtų paminėti D. Bublienės⁸ atliktą nesąžiningų vartojimo sutarčių sąlygų tyrimą, kuriame buvo paliesta ir verslininko atsakomybę ribojančių sutarties nuostatų kaip vienos iš nesąžiningų sutarties sąlygų rūšies tema. Taip pat paminėtina G. Šulijos⁹ monografija, kurioje autorius, nagrinėdamas standartinių tarptautinių komercinių sutarčių sąlygų problemas, analizuoja civilinę atsakomybę ribojančias ar pašalinančias sąlygas kaip vieną iš standartinių sutarčių nuostatų rūšių.

Užsienyje atsakomybės išlygų tema, be abejo, yra plačiau išanalizuota jau vien todėl, kad šias sutarties sąlygas teisės aktuose imta reguliuoti gerokai anksčiau nei Lietuvoje, gata gausi ir kitų valstybių teismų praktika. Kita vertus, už-

⁷ Pavyzdžiui, civilinės atsakomybės problematiką lyginamuju požiūriu nagrinėjo V. Mikėlnas (*Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilniaus universitetas. Vilnius, 1995); sveikatos priežiūros paslaugų teikėjo atsakomybės probleminius aspektus analizavo K. Soyke (*Gydytojų atsakomybės teisės reglamentavimas Vokietijoje ir Europos Sąjungos valstybėse. Reguliavimo principai Europos Sąjungoje ir jų poveikis*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Lietuvos teisės universitetas. Vilnius, 2004); valstybės deliktinės atsakomybės klausimus tyrė S. Selelionytė-Drukteinienė (*Valstybės deliktinės atsakomybės raidos tendencijos*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Mykolo Romerio universitetas. Vilnius, 2008).

⁸ Bublienė, D. *Vartojimo sutarčių nesąžiningos sąlygos*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilniaus universitetas. Vilnius, 2007.

⁹ Šulija, G. *Standard Contract Terms in Cross-Border Business Transactions: a Comparative Study from the Perspective of European Union Law*. Frankfurt am Main: Peter Lang Internationaler Verlag der Wissenschaften, 2011.

sienio šalių autoriai dažnai iš esmės nagrinėja tik jų valstybėje arba tik tam tikroje (pavyzdžiui, vartotojų teisių apsaugos) srityje galiojančią atsakomybės išlygų teisinį reglamentavimą bei teismų praktiką. Be to, užsienio teisinėje literatūroje sutartinės atsakomybės išlygos neretai tiriamos kartu su sutarties sąlygomis, iš anksto ribojančiomis ar pašalinančiomis kreditoriaus galimybes pasinaudoti kitais jo pažeistų teisių gynimo būdais, kaip viena iš nesąžiningų ir/ar standartinių sutarčių sąlygų rūšis. Kiti autoriai savo moksliniuose darbuose aptaria galimybę iš anksto apriboti ar panaikinti ne tik sutartinę, bet ir deliktinę civilinių teisių santykių dalyvių atsakomybę. Tad šią disertaciją galima laikyti pirmuoju moksliniu darbu Lietuvoje, kuriame iš esmės analizuojami tik su išankstiniu sutartinės atsakomybės ribojimu ar pašalinimu susiję klausimai.

Šis darbas, autorės nuomone, turi ne tik teorinę, bet ir praktinę reikšmę. Atsižvelgiant į tai, kad disertacijoje buvo analizuotos užsienio valstybių teisės aktų normos, reglamentuojančios atsakomybę ribojančius ar ją pašalinančius susitarimus, taip pat pateikiama nemažai pavyzdžių iš įvairių užsienio valstybių teismų praktikos ir teisės doktrinos, manytume, kad darbas bus naudingas ne tik Lietuvos teisės mokslininkams bei teismams, nagrinėjantiems su atsakomybę ribojančiais ar ją pašalinančiais susitarimais susijusius ginčus, bet ir praktikams, sudarantiems įvairaus pobūdžio sutartis su užsienio subjektais, siekiant įvertinti kitose valstybėse galiojančią atsakomybės išlygų teisinį režimą bei numatyti, kokio pobūdžio atsakomybės išlygų verčiau neįtraukti į sudaromas sutartis. Kita vertus, atliktas tyrimas gali būti vertingas vedant praktinius užsiėmimus, seminarus sutarčių teisės ar civilinės atsakomybės temomis. Taip pat autorė tikisi, kad šis darbas bus naudingas teisės mokslininkams, ateityje atliksiantiems ne tik sutartinę, bet ir deliktinę atsakomybę, taip pat potencialaus kreditoriaus teisę pasinaudoti kitomis jo pažeistų subjektinių teisių gynimo priemonėmis ribojančių ar pašalinančių šalių susitarimų tyrimą arba kitiems tyrėjams, vykdysiantiems nuostolių atsiradimo rizikos paskirstymo ar perkėlimo kitai šaliai kaip vieno iš rizikos valdymo būdų analizę.

Disertacijos ginamieji teiginiai:

1. Atsakomybę ribojančios ar ją pašalinančios sutarties sąlygos numato išimtį iš bendrojo civilinėje teisėje galiojančio visiško nuostolių atlyginimo principo bei apsunkina žalos patyrusio asmens padėtį, todėl esant kelioms jų aiškinimo alternatyvoms, šios sąlygos turi būti aiškinamos siaurinančiai ir tos šalies, kuri nori ja pasiremti, nenaudai.
2. Sprendžiant dėl atsakomybės išlygos atitikties sąžiningumo principui neužtenka konstatuoti esminio sutartinio įsipareigojimo pažeidimą, būtina įvertinti kitas kiekvieno konkrečiu atveju nustatytas reikšmingas aplinkybes, atsižvelgti į šių aplinkybių visumą.

3. Atsižvelgiant į civilinėje teisėje plačiai taikomą vartotojų teisių ir teisėtų interesų apsaugos principą, atsakomybės išlygos, esančios vartojimo sutartyse ir komercinėse arba tarp privačių asmenų sudarytose sutartyse, turi būti vertinamos remiantis skirtingais teisės standartais.
4. Sprendžiant klausimą, ar pripažinti atsakomybės išlygą negaliojančia ar ją pakeisti, kur įmanoma pagal aplinkybes prioritetas turi būti teikiamas sąlygos pakeitimui, ypač tais atvejais, kai tokios sąlygos pripažinimas negaliojančia gali lemti visos sutarties negaliojimą.

TYRIMŲ APŽVALGA

Nors nuo Lietuvos Respublikos civilinio kodekso, kuriame įtvirtintos atsakomybę ribojančius ar ją pašalinančius susitarimus reglamentuojančios normos, įsigaliojimo praėjo kiek daugiau nei dešimt metų, kaip jau buvo nurodyta anksčiau, nacionalinėje teisės literatūroje šių susitarimų analizei skiriama labai nedaug dėmesio. Šiuo atveju paminėtinas CK šeštosios knygos komentaras, kuriame glaustai aiškinamos bendrosios civilinę atsakomybę ribojančius ar ją pašalinančius susitarimus reglamentuojančios LR CK normos¹⁰. Kalbant apie vartojimo sutartyse numatytas atsakomybės išlygas, reikšminga D. Bublienės monografija „Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė“¹¹, parengta minėtos autorės disertacijos pagrindu, kurioje atsakomybę ribojantys susitarimai yra nagrinėti kaip vienas iš vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų pavyzdžių. Tuo tarpu šie susitarimai, įtraukti į tarp verslininkų sudarytas sutartis, nacionalinėje teisės doktrinoje iš esmės nebuvo analizuoti. Iš Lietuvos autorių darbų čia galima būtų paminėti V. Bitės publikaciją¹², kurioje aptariami pardavėjo atsakomybės už garantijų pažeidimą ribojimo būdai. Pažymėtina, kad gilindamasi į atsakomybę ribojančių ir ją pašalinančių susitarimų galiojimo problemas disertacijos autorė rėmėsi A. Dambrauskaitės¹³ sandorių negaliojimo srityje atliktais tyrimais.

Vis dėlto atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos teisės mokslininkų darbų nagrinėjama tema nėra daug, atliekant šį tyrimą daugiausia buvo remtasi kitų valstybių (pavyzdžiui, Jungtinės Karalystės, Vokietijos, Prancūzijos, Belgijos, Austrijos, Šveicarijos ir kt.) teisės mokslo darbais. Susitarimų dėl atsakomybės ribojimo

¹⁰ Mikelėnas, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievoilių teisė. I tomas*. Vilnius: Justitia, 2003.

¹¹ Bublienė, D. *Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė*. Vilnius: VĮ Registrų centro Teisinės informacijos departamentas, 2009.

¹² Bitė, V. *Sutartinių garantijų verslo pardavimo sutartyje prigimtis ir teisinis vertinimas. Socialinių mokslų studijos*. 2009. 1(1): p. 129–146.

¹³ Dambrauskaitė, A. *Sandorių negaliojimo teisinės pasekmės*. Vilnius: Justitia, 2009.

klausimus yra analizavę ir daug aktualių bei reikšmingų išvalgų nagrinėjama tema yra pateikę šie užsienio autoriai: H. Beale, A. Hartkampas, H. Kötzas¹⁴, M. Fontaine, F. De Ly¹⁵, F. Grafas von Westphalenas¹⁶, M. Kammas¹⁷, H. J. Bunte, H. Heinrichsas¹⁸, K. Meieras¹⁹, P. Gauchas²⁰, D. Mazeaudas²¹ ir kiti.

Be teisės doktrinos, rašant darbą, kaip mokslinio tyrimo šaltiniais buvo remtasi Lietuvos bei užsienio valstybių, Europos Sąjungos ir tarptautiniais teisės aktais, taip pat nacionalinių ir kitų šalių bei tarptautinių teismų jurisprudencija ar institucijų praktika. Atliekant tyrimą, ieškant sutarčių sudarymo praktikoje taikomų atsakomybės išlygų pavyzdžių, taip pat buvo išanalizuota keliasdešimt sutarčių (daugiausia paslaugų teikimo, bet taip pat ir pirkimo-pardavimo, nuomos, draudimo), į kurias įtrauktos atsakomybę ribojančios ar ją pašalinančios sąlygos.

Šioje disertacijoje nagrinėjamos temos tyrimo šaltiniai buvo Lietuvos bei užsienio valstybių mokslo institucijų bei privačių įstaigų bibliotekų fonduose, kurie darbo autorei buvo pasiekiami mokslinių bei profesinių stažuotčių užsienyje metu, sukaupti bei šių įstaigų prenumeruojamose elektroninių duomenų bazėse publikuojami mokslo darbai.

¹⁴ Beale, H. G. (ed.). *Chitty on Contracts*. Volume I. General Principles. London: Sweet and Maxwell. 2004; Beale, H. G.; Bishop, W.; Furmston, M. P. *Contract Cases & Materials*. 5 Edition. New York: Oxford University Press., 2008; Beale, H.; Hartkamp, A.; Kotz, H.; Tallen, D. *Cases, Materials and Text on Contract Law*. Oxford: Hart Publishing, 2002.

¹⁵ Fontaine, M.; De Ly, F. *Drafting International Contracts: Analysis of Contract Clauses*. New York: Transnational Publishers, Inc., 2006; Fontaine, M. *Les clauses exonératoires et les indemnités contractuelles dans les Principes d'UNIDROIT: Observations critiques*. 3 *Uniform Law Review*, 1998, p. 405–417; Fontaine, M. *Les Clauses Limitatives et Exonératoires de Responsabilité et de Garantie dans les Contrats Internationaux*, *International Business Law Journal*. 1985, 4: 435–478.

¹⁶ Von Westphalen, F. G. *Vertragsrecht u. AGB-Klauselwerke*. München: C. H. Beck, 2009.

¹⁷ Kamm, M. *Freizeichnungsklauseln im deutschen und im schweizerischem Recht*. Bergisch Gladbach: Verlag Josef Eul, 1985.

¹⁸ Bunte, H. J.; Heinrichs, H. *Aktuelle Rechtsfragen zur Freizeichnung nach AGB-Gesetz*. Köln: Verlag Kommunikationsforum, 1985.

¹⁹ Meier, K. *Haftungsfreizeichnungsklausel. Sonderdruck aus: Liber Amicorum Eike Schmidt zum 65. Geburtstag am 26.11.2004*. Heidelberg: C. F. Müller Verlag, 2005.

²⁰ Gauch, P.; Schlupe, W. R.; Schmid, J.; Emmenegger, S. *Schweizerisches Obligationenrecht. Allgemeiner Teil*. 9. Auflage. Basel: Schulthess Juristische Medien AG, 2008; Gauch, P. *Die Vertragshaftung der Banken und ihre AVB. Recht 2006*. Heft 3., p. 77–91.

²¹ Mazeaud, D. *Clauses limitatives de réparation : les quatre saisons*. *Recueil Dalloz*, 2008, p. 1776; Mazeaud, D. *Clauses limitatives de réparation, la fin de la saga ? Note sous Cass. com.*, 29 juin 2010. *Recueil Dalloz*, 2010, p. 1832

DARBO METODOLOGIJA

Rengiant disertaciją kompleksiškai taikyti įvairūs mokslinio tyrimo metodai. Darbo tikslui pasiekti bei suformuluotiems uždaviniams išspręsti buvo pasirinkti žemiau nurodyti teoriniai ir empiriniai mokslinio tyrimo metodai:

Sisteminės analizės metodas buvo taikomas atskleidžiant atsakomybę ribojančių ar ją pašalinančių susitarimų santykį su kitomis šalių atsakomybę reglamentuojančiomis sutarčių sąlygomis, taip pat nagrinėjant atsakomybės išlygų sąveiką su kitomis sutarties sąlygomis ir nustatant kriterijus, kurie taikytini sprendžiant klausimą dėl atsakomybės išlygos sąžiningumo. Pasitelkus *lingvistinės analizės metodą* buvo aiškinama tirtų teisės aktų normų prasmę analizuojant jų tekste vartojamų terminų prasmę.

Taikant *teleologinį metodą* siekta išsiaiškinti atskirų teisės normų, reglamentuojančių atsakomybę ribojančias ar ją pašalinančias sutarties sąlygas, įtraukimo į teisės aktus aplinkybes, nustatyti, kokių ketinimų turėjo įstatymo leidėjas, priimdamas šias įstatymų nuostatas, kokį turinį joms norėta suteikti.

Taikant *genetinį metodą*, kuriame naudojamosi istoriškumo ir logiškumo principu²², galima buvo nustatyti atsakomybę ribojančių ar ją pašalinančių sutarties sąlygų atsiradimo prielaidas, šių susitarimų funkcijas bei jų plėtros ypatybes.

Taikant *lyginamąjį metodą*, Lietuvoje galiojančios atsakomybės išlygas reglamentuojančios teisės normos, jų aiškinimas negausioje teisinėje literatūroje bei teismų praktikoje buvo sugretintas su užsienio valstybėse esančiu šių sąlygų teisiniu reguliavimu, jų supratimu užsienio teisės doktrinoje bei teismų jurisprudencijoje, siekiant nustatyti Lietuvos teisės panašumus ir skirtumus su kitų šalių teise.

Analogijos metodas darbe buvo taikomas analizuojant atsakomybės išlygų galiojimo ribų reglamentavimą ir aiškinimą Lietuvos teisėje. Pavyzdžiui, vertinant LR CK normą, draudžiančią atsakomybės už neturtinę žalą ribojimą ar jos pašalinimą lyginamuoju aspektu buvo nagrinėta analogiška Kvebeko provincijos civilinio kodekso nuostata ir jos aiškinimas Kanados teisinėje literatūroje, o sprendžiant dėl atsakomybės išlygų interpretavimui taikytinų teisės aiškinimo principų buvo atsižvelgta į užsienio valstybių bei tarptautinių teismų praktiką, išimtis iš bendrosios taisyklės numatančias nuostatas aiškinti siaurinamai.

Atliekant tyrimą taikytas *sintezės metodas* leido autorei daryti apibendrinimus, suformuluoti darbo išvadas bei pateikti pasiūlymus dėl atsakomybės išlygų aiškinimo ir šių sutarties nuostatų teisinio reguliavimo tobulinimo.

²² Tidikis, R. *Socialinių mokslų tyrimo metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003, p. 399.

Be teorinių metodų rašant darbą buvo taikyti ir empiriniai metodai. Analizuojant Lietuvos, užsienio valstybių bei tarptautinius teisės aktus, reglamentuojančius atsakomybę ribojančius ar ją panaikinančius susitarimus, teismų jurisprudenciją bei atskirų valstybės institucijų (pavyzdžiui, Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos) sprendimus, taikant atsakomybės išlygas reguliuojančias teisės normas, buvo taikytas *dokumentų analizės metodas*. Šis metodas taip pat buvo taikytas tiriant sutartis, su kuriomis autorei teko susidurti savo profesinėje veikloje, siekiant nustatyti, kokio pobūdžio atsakomybės išlygos praktikoje yra įtraukiamos į civilinių teisinių santykių subjektų sudaromas sutartis ir pateikti šiame darbe apibrėžtas atsakomybę ribojančių ar ją pašalinančių sutarties sąlygų rūšis apibūdinančių pavyzdžių.

TYRIMO REZULTATAI IR DARBO STRUKTŪRA

Tyrimo rezultatų patikimumas. Darbe analizuotų skirtingų valstybių teisės mokslininkų darbų įvairovė, nagrinėtos teismų praktikos gausa, taikyti teoriniai ir empiriniai mokslinio tyrimo metodai leidžia manyti gavus patikimus tyrimo rezultatus.

Tyrimo rezultatų aprobavimas. Pagrindiniai šio tyrimo rezultatai paskelbti Mykolo Romerio universiteto leidžiamame mokslo darbų leidinyje „*Socialinių mokslų studijos*“ publikuotuose autorės straipsniuose: 1) Lazauskaitė, R. Susitarimų dėl sutartinės atsakomybės ribojimo teisinė prigimtis. *Socialinių mokslų studijos*. 2010, 1 (5): 169–184; 2) Lazauskaitė, R. Atsakomybę ribojančių ar pašalinančių susitarimų aiškinimo ir galiojimo probleminiai aspektai. *Socialinių mokslų studijos*. 2011, 3(2): 609–626.

Mokslinių tyrimų rezultatais autorė remiasi ne tik skaitydama sutarčių teisės bei civilinės teisės specialiosios dalies paskaitas bei vesdama šių dalykų seminarus Mykolo Romerio universiteto studentams, bet ir praktinėje advokatės veikloje. Darbas svarstytas Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Verslo teisės katedroje.

Darbo struktūrą nulėmė anksčiau suformuluoti tyrimo uždaviniai. Tad darbą sudaro įvadas, tyrimų apžvalga, darbo metodologija, keturios dėstomosios – tiriamosios dalys ir išvados bei pasiūlymai. Pirmojoje darbo dalyje analizuojamos atsakomybę ribojančių ar ją pašalinančių susitarimų atsiradimo prielaidos ir jų teisinio reglamentavimo ištakos, šių susitarimų samprata ir funkcijos, taip pat jų santykis su kitomis šalių atsakomybę reglamentuojančiomis sutarčių sąlygomis, apibrėžiamos ir aptariamoms atsakomybę ribojančių ar ją pašalinančių sutartinių sąlygų rūšys.

Antrojoje darbo dalyje nagrinėjamos atsakomybę ribojančių ar ją pašalinančių susitarimų sudarymo problemos, analizuojami jiems keliami formos reikala-

vimai, aptariami atsakomybės išlygų įtraukimo į sutartį metodai, šioms sąlygoms keliami jų formulavimo reikalavimai.

Trečiojoje dalyje gilinamasi į atsakomybę ribojančių ar ją pašalinančių sutarties sąlygų aiškinimo problemas, aptariamos bendrosios ir specialiosios neaiškių bei dviprasmiškų atsakomybės išlygų aiškinimo taisyklės.

Ketvirtoji darbo dalis skirta atsakomybę ribojančių ar ją pašalinančių susitarimų galiojimo klausimams. Čia nagrinėjami įvairių valstybių teisės aktuose įtvirtinti šių susitarimų negaliojimo pagrindai, pateikiama jų klasifikacija, analizuojami kriterijai, į kuriuos atsižvelgiama sprendžiant dėl atsakomybę ribojančių ar ją pašalinančių sutarties sąlygų pripažinimo nesąžiningomis, tiriamos šių sąlygų neatitikties sąžiningumo principo reikalavimams teisinės pasekmės, aptariami atsakomybės išlygų galiojimo klausimai, susiję su trečiaisiais asmenimis.

Darbo pabaigoje suformuluojamos pagrindinės išvados bei pateikiami pasiūlymai ir rekomendacijos.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Remiantis atlikto tyrimo dėl atsakomybę ribojančių ar ją pašalinančių sutarties sąlygų rezultatais, galima konstatuoti, kad darbo pradžioje užsibrėžtas tikslas pasiektas, suformuluoti uždaviniai išspręsti, o darbo įvade išdėstyti disertacijos ginamieji teiginiai pasitvirtino. Tai pagrindžia žemiau pateikiamos tyrimo išvados:

Dėl atsakomybės išlygų teisinės prigimties, jų sampratos ir reikšmės

1. Galimybė sudaryti atsakomybę ribojančius ar ją pašalinančius susitarimus istoriškai kildinama iš sutarčių laisvės principo, civilinės teisės normų dispozityvaus pobūdžio ir subjektyvios kreditoriaus teisės atsisakyti įgyvendinti bet kokią savo teisę. Tačiau, atsižvelgiant į tai, kad atsakomybės išlygos ne visada atlieka tik teigiamas funkcijas bei siekiant užkirsti kelią silpnesnės sutarties šalies išnaudojimo atvejams, įvairių šalių teisės aktuose ir (arba) teismų praktikoje yra nustatyta keletas draudimų, susijusių su iš anksto atsakomybę šalinančiomis ar ją ribojančiomis sutarčių sąlygomis.

2. Atsakomybę pašalinantys arba ją ribojantys susitarimai – tai tokie susitarimai, kuriais iš anksto, t. y. iki atsakomybės atsiradimo, susitariama apriboti ar visiškai pašalinti atitinkamos sutarties šalies sutartinę (kai kuriose valstybėse ir deliktinę) atsakomybę. Užsienio teisinėje literatūroje vartojami terminai *exemption clause*, *Freizeichnungsklausel* ar *clause exonératoire* kartais taikomi platesne prasme ir yra suprantami ne tik kaip atsakomybės išlygos, bet ir kaip sąlygos, kuriomis siekiama apriboti ar pašalinti galimybę sutarties šaliai pasinaudoti kitais jo pažeistų teisių gynimo būdais, pavyzdžiui, teise nutraukti sutartį, sustabdyti sutarties vykdymą, reikalauti sumažinti kainą, ir kt.

3. Atsakomybę ribojantys ar ją panaikinantys susitarimai nėra vieninteliai, kurie gali turėti įtakos skolininko atsakomybei. Teisinėje literatūroje rašoma ir apie kitus panašų poveikį turinčius susitarimus arba sutarčių sąlygas (pavyzdžiui, *force majeure* ar atsakomybės naštos perkėlimo sąlygos, susitarimai dėl atleidimo nuo jau kilusios atsakomybės), žinomus ir praktikoje.

4. Atsižvelgiant į tai, kad kai kuriais atvejais teismai savo praktikoje linę LR CK 6.252 straipsnį taikyti ir tiems susitarimams, kuriuos šalys sudarė jau atsiradus skolininko atsakomybei bei siekiant suteikti minimai normai daugiau aiškumo, siūlytina LR CK 6.252 straipsnį pakeisti, konkrečiai nurodant, kad ši nuostata taikytina išankstiniams susitarimams dėl atsakomybės, ir išdėstyti šį straipsnį taip:

„6.252 straipsnis. Išankstiniai šalių susitarimai dėl civilinės atsakomybės netaikymo ar jos apribojimo

1. *Išankstinis, t. y. iki žalos padarymo sudarytas*, šalių susitarimas dėl civilinės atsakomybės už nuostolius (žalą), padarytus dėl skolininko tyčios ar didelio neatsargumo, netaikymo ar jos dydžio apribojimo negalioja. Draudžiama apriboti ar panaikinti civilinę atsakomybę už sveikatos sužalojimą, gyvybės atėmimą ar neturtinę žalą.
2. Šalys savo susitarimu negali pakeisti imperatyviųjų teisės normų, nustatančių civilinę atsakomybę, jos formą ar dydį.“
5. Nors sutarčių teisės teorijoje atsakomybės išlygos skirstomos į tiesiogiai bei netiesiogiai atsakomybę ribojančias sutarties sąlygas, ir vienas, ir kitas minėtas sutarties nuostatas taikant praktikoje sukeliama iš esmės vienodos teisinės pasekmės – skolininkas išvengia pareigos atlyginti kreditoriui visą šio patirtą žalą.

Dėl atsakomybę ribojančių ar ją pašalinančių susitarimų sudarymo

6. Nesant jokios normos arba principo, nurodančio, kaip turi būti sudaromi išankstiniai susitarimai dėl atsakomybės pašalinimo ar jos ribojimo, galima teigti, kad jie gali būti ir žodiniai, ir rašytiniai, tačiau turi būti atsižvelgiama į pagrindinei sutarties formai keliamus reikalavimus.

7. Dėl atsakomybės išlygos įtraukimo į sutartį turi būti pareikšta abiejų sutarties šalių valia – ir potencialaus skolininko, ir potencialaus kreditoriaus. Tad teisinėje literatūroje išskiriami trys būdai, kuriais atsakomybę ribojanti sąlyga gali būti įtraukta į sutartį: pasirašant sutartį, kurioje numatyta atsakomybę ribojanti sąlyga; aiškiai, tinkamai įspėjant potencialų kreditorių apie potencialaus skolininko atsakomybės ribojimą; atsižvelgiant į ankstesnę tarp šalių susiklosčiusią praktiką.

8. Sprendžiant, ar atsakomybės išlyga buvo tinkamai įtraukta į sutartį ir tapo jos dalimi, būtina nustatyti, ar ši sutarties sąlyga atitinka skaidrumo principo rei-

kalavimus, t. y. ar tokia sutarties nuostata yra aiški ir suprantama. Šiuo atveju taikomas vidutinio protingo ir atidaus žmogaus standartas, kuris suprantamas kaip vidutiniškai informuotos (tačiau nesančios profesionaliu teisininku ar tam tikros srities specialistu) protingai atidžios ir apdairios atitinkamos sutarties šalies etalonas. Tai reiškia, kad analizuojant skirtingas sutartis taikytinas vidutinio protingo žmogaus standartas taip pat gali būti skirtingas, pavyzdžiui, vienoks jis bus esant vartojimo teisiniams santykiams, kitoks – komerciniams santykiams, kadangi verslo subjektams keliami didesni atidumo, rūpestingumo ir apdairumo reikalavimai.

9. Iš potencialaus skolininko, siekiančio apriboti ar pašalinti savo atsakomybę, reikalaujama suteikti kitai sutarties šaliai visas įmanomas sąlygas išsiaiškinti sutarties turinį, tačiau nereikalaujama, kad potencialus kreditorius iš tikrųjų būtų sutartį perskaitęs ir puikiai supratęs jos turinį.

Dėl dviprasmiškų atsakomybės išlygų aiškinimo

10. Aiškinant išankstinius atsakomybę ribojančius ar ją pašalinančius susitarimus taikomi bendrieji sutarčių aiškinimo principai. Tuo atveju, jeigu panaudojus anksčiau nurodytus sutarties aiškinimo būdus atsakomybės išlygos dviprasmiškumo pašalinti nepavyksta, taikomos specialios atsakomybę ribojančių ar ją pašalinančių sutarties sąlygų aiškinimo taisyklės: *contra proferentem* principas, siaurinanamojo (ar griežtojo) aiškinimo metodas.

11. Atsižvelgiant į tai, kad visiško nuostolių atlyginimo ir sutarties laisvės principai susitarimų dėl atsakomybės ribojimo ar jos pašalinimo atžvilgiu laikytini ne dviem visiškai savarankiškais teisės principais, o bendrąją taisykle ir jos išimtimi, bei į tai, kad bendrojo principo apribojimams tarptautinėje ir nacionalinėje praktikoje taikomas siaurinamasis aiškinimo metodas, autorės nuomone, griežtojo aiškinimo principo taikymas dviprasmiškoms atsakomybę ribojančioms ar ją pašalinančioms sąlygoms, kaip turinčioms išimtinį pobūdį ir ypač apsunkinančioms kreditoriaus padėtį palyginti su sutartinę atsakomybę reglamentuojančiomis įstatymo nuostatomis atitiktų sąžiningumo reikalavimus.

12. Siekiant užtikrinti potencialiam skolininkui nustatytos pareigos aiškiai ir suprantamai suformuluoti atsakomybės išlygas vykdymą ir užkirsti kelią šios pareigos perkėlimui bylą nagrinėjančiam teismui, pernelyg plačios atsakomybę ribojančios ar ją pašalinančios sutarties sąlygos, t. y. tokios, kurių formuluotė apima ir įstatymu draudžiamus atsakomybės ribojimo bei pašalinimo atvejus, autorės nuomone, turėtų būti aiškinamos kaip negaliojančios.

Dėl atsakomybę ribojančių ar ją pašalinančių sutarties sąlygų galiojimo

13. Lietuvoje atsakomybė už tyčia ar dėl didelio neatsargumo padarytą žalą negali būti nei apribota, nei panaikinta, nepriklausomai nuo to, kokiam

objektui ta žala padaryta. Toks teisinis reglamentavimas liudija įstatymų leidėjo ketinimą apsaugoti potencialų kreditorių ir užkirsti kelią tokioms situacijoms, kai potencialus skolininkas gali nuspręsti, ar jam vykdyti sutartį, ar jos nevykdyti, nepatiriant dėl to jokių neigiamų pasekmių, t. y. išvengiant pareigos atlyginti padarytą žalą.

14. Draudimas iš anksto pašalinti ar apriboti šalies atsakomybę už žalą, padarytą dėl gyvybės atėmimo ar sveikatos sužalojimo, o kai kuriose valstybėse (pavyzdžiui, Lietuvoje, Kanados Kvebeko provincijoje) ir už neturtinę žalą, grindžiamas tuo, kad padarius žalą asmeniui yra pažeidžiamos ypatingos asmeninės neturtinės teisės, pamatinės vertybės, sudarančios žmogaus esybę ir esančios pačiame svarbiausių visuomenės gėrių hierarchinės sistemos viršuje, bei tuo, jog, remiantis šiuolaikinėje visuomenėje pripažįstamu žmogaus asmens viršenybės principu, fizinių sužalojimų ar neturtinę žalą patyręs asmuo nusipelno platesnės apsaugos.

15. Sprendžiant, ar atsakomybės už žalą, padarytą paprasto neatsargumo atveju, ribojimas yra leistinas ir ar nagrinėjama atsakomybės išlyga atitinka sąžiningumo principo nurodymus, reikia atsižvelgti į keletą veiksnių: pažeisto sutartinio įsipareigojimo pobūdį; pasitikėjimo santykių buvimą; aplinkybes, kurios sutarties šalies veiklos sferoje kyla nuostolių atsiradimo rizika bei kuri sutarties šalis turi geresnes galimybes suvaldyti riziką; šalies galimybes apsidrausti nuo nuostolių kilimo rizikos; sutarties kainą; sutarties sudarymo ar konkrečios sutarties sąlygos įtraukimo į sutartį būdą (suderėta individualiai ar sudaryta prisijungimo būdu); sutarties šalies galimybes derėtis dėl sutarties bei pasirinkti kitą tiekėją ir kt. Be to, šiuo atveju neužtenka konstatuoti vien esminio sutartinio įsipareigojimo pažeidimą arba tarp šalių susiklosčiusius pasitikėjimo santykius, aiškinantis, ar atsakomybę ribojantis arba ją pašalinantis susitarimas yra sąžiningas. Būtina įvertinti visų konkrečioje byloje nustatytų aplinkybių visumą.

16. Iškilus klausimui, ar pripažinti atsakomybės išlygą negaliojančia ar ją pakeisti, remiantis šiuolaikinėje sutarčių teisėje plačiai taikomu sutarties stabilumo (*favor contractus*) principu, kur įmanoma pagal aplinkybes, prioritetas turi būti teikiamas sąlygos pakeitimui, ypač tais atvejais, kai tokios sąlygos pripažinimas negaliojančia gali lemti visos sutarties negaliojimą.

17. Atsižvelgiant į sutarčių teisėje taikomą vartotojo, kaip silpnesnės sutarties šalies, teisių ir teisėtų interesų apsaugos principą, remiantis Europos Teisingumo Teismo praktika, atsakomybės išlygos, esančios vartojimo sutartyse ir komercinėse arba tarp privačių asmenų sudarytose sutartyse, turi būti vertinamos remiantis skirtingais teisės standartais. Pavyzdžiui, suteikiant vartotojui galimybę savo nuožiūra nuspręsti, ar teismo nuomone nesąžininga laikytina atsakomybę ribojanti sąlyga turėtų būti pripažinta negaliojančia, pakeista ar palikta galioti tokia, kokia yra.

18. Dėl sutarčių teisėje galiojančio sutartinių ryšių uždarumo (*privity of contract*) principo, remiantis kuriuo sutartis galioja tik ją sudariusiems asmenims, sutartinę atsakomybę ribojančių ar ją pašalinančių sutarties sąlygų galiojimas tretiesiems asmenims yra įmanomas tik išskirtiniais atvejais, pavyzdžiui, sudarius sutartį trečiojo asmens naudai.

MOKSLINIŲ PUBLIKACIJŲ SĄRAŠAS

1. Lazauskaitė, R. Susitarimų dėl sutartinės atsakomybės ribojimo teisinė priegimtis. *Socialinių mokslų studijos*. 2010. 1 (5): 169-184.
2. Lazauskaitė, R. Atsakomybę ribojančių ar pašalinančių susitarimų aiškinimo ir galiojimo probleminiai aspektai. *Socialinių mokslų studijos*. 2011, 3(2): 609-626.

MOKSLINĖS PUBLIKACIJOS NE DISERTACIJOS TEMA

1. Lazauskaitė, R. Individualaus vartotojo ieškinio problematika. *Vartotojų teisių apsaugos teisiniai aspektai Europos Sąjungoje*. Konferencijos mokslo darbų rinkinys. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2011, p. 117–126.

PRANEŠIMAI MOKSLINĖSE KONFERENCIJOSE

1. 2011 m. gegužės 16-17 d. Kylio universiteto Rytų Europos teisės instituto ir Sankt Peterburgo valstybinio universiteto Teisės fakulteto organizuotame tarptautiniame seminare „*Unification of European Private Law in Comparison with Russian Law*“ skaitytas pranešimas anglų kalba tema „*The principle of good faith (bona fide behaviour) in the DCFR in comparison with the Principles of European Contract Law and the Russian Civil Code*“ (lt. „Sąžiningumo principas: Bendros principų sistemos projekto, Europos sutarčių teisės principų ir Rusijos civilinio kodekso lyginamoji analizė“).

MOKSLINĖ STAŽUOTĖ

1. Atlikta 2009 m. vasario 1 d. – 2009 m. balandžio 30 d. Mannheimo universitete (Vokietijos Federacinė Respublika) pagal Erasmus mainų programą .

CURRICULUM VITAE

Asmeninė informacija

Vardas, pavardė Rūta Lazauskaitė
Gimimo data: 1982 m. gruodžio 11 d.
El. paštas: ruta.lazauskaite@gmail.com

Išsilavinimas

nuo 2007 m. Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Verslo teisės katedros doktorantė
2005–2007 Teisės magistro kvalifikacinis laipsnis, Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, Civilinės teisės specializacija
2001 – 2005 Teisės bakalauro kvalifikacinis laipsnis, Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas

Profesinė veikla

nuo 2010 m. Advokatė, Advokatės R. Lazauskaitės kontora
2010 m. Profesinė praktika Vokietijos advokatų kontoroje Heuking Kühn Lüer Wojtek, Kelno mieste. Trukmė – 1,5 mėn.
2009–2010 m. Advokatė, Advokatų kontora Marcinkevičius, Čaikovski ir partneriai JURIDICON
nuo 2008 m. Mykolo Romerio Universitetas, Teisės fakultetas, Verslo teisės katedros asistentė; nuo 2010 m. – lektorė
2006–2009 m. Advokato padėjėja, Advokatų L. Jako ir R. Kurlavičienės profesinė bendrija „ADLEX“
2005–2006 m. Teisininkė, Advokato Rolando Misiaus ir partnerių kontora

Akademinės stažuotės

2009 m. Mannheimo universitetas (Vokietijos Federacinė Respublika). Trukmė – 3 mėn.

Kalbos

Lietuvių	<i>gimtoji</i>
Anglų	<i>puikiai</i>
Vokiečių	<i>puikiai</i>

Prancūzų
Rusų
Lenkų
Ispanų

labai gerai
labai gerai
pagrindai
pagrindai

